

Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi İçin Koruma Önerisi: Rize, İkizdere, Dereköy Köyü – Asım Ekşi Evi Örneği

Mehmet Ali OTYAKMAZ¹, Süleyman ÖZGEN¹

Öz

Doğu Karadeniz kırsalı; doğası, kırsal kültürü ve yerel imkanları çerçevesinde şekillenmiş özgün mimari örnekler barındırmaktadır. Ancak geleneksel kırsal mimari miras ve yerleşimler, kültürel mirası koruma kapsamında yetersiz ve etkisiz kalan yasalar ve düzenlemeler, yanlış politikalar, hızlı kentleşme ve altyapı yetersizlikleri yüzünden insansızlaşmakta ve yok olma sürecine girmektedir. Bölge kırsalının yaşadığı hızlı bozulma ve yok olma süreci düşünüldüğünde, geleneksel kırsal mimari örneklerinin ayrıntılı bir biçimde durumları tespit edilmeli, analizleri yapılarak kullanılabilir bilgiye dönüştürülmelidir. Çalışma kapsamında incelenen Rize İkizdere İlçesi Dereköy Köyü'nde bulunan Asım Ekşi Evi, yapı malzemesi, yapım tekniği ve tasarım özellikleriyle Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bölge kırsalındaki pek çok yapıda gözlenen sorunları ve hasarları barındıran konutun mevcut durum tespitine yönelik rölöve, hasar tespitine yönelik analitik rölöve çalışmaları, özgün tasarımına ilişkin restitüsyon önerisi yapılmıştır. Özgün mimari bileşenleriyle korunması ve gelecek nesillere özgün değerleriyle aktarılabilmesine yönelik ana müdahale ilkeleri belirlenerek, Asım Ekşi Evi ile günümüzde sayıları giderek azalan Doğu Karadeniz kırsal mimari örnekleri için yapılması gerekenlerin tanımlanması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kırsal mimari, Kırsal miras, Mimari restorasyon, Geleneksel mimari, Rize-İkizdere- Dereköy

Conservation Proposal For Eastern Black Sea Rural Architecture: Rize, İkizdere, Dereköy Village-Asım Ekşi House Example

Abstract

The Eastern Black Sea countryside contains original architectural examples formed within the framework of its nature, rural culture and local opportunities. But traditional rural architectural heritage and settlements are becoming depopulated and entering the process of extinction due to laws and regulations, wrong policies, rapid urbanization and infrastructure deficiencies that are insufficient and ineffective in the scope of cultural heritage protection. Considering the rapid deterioration and extinction process experienced by the rural region, the status of traditional rural architectural examples should be determined in detail and analyzed and turned into usable information. Asım Ekşi House, located in Dereköy village of Rize İkizdere District, examined within the scope of the study, is a typical example of eastern Black Sea rural architecture with its building materials, construction technique and design features. A survey for the current situation of the residence, which contains problems and damage observed in many

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

Bu çalışma, birinci yazar tarafından ikinci yazar danışmanlığında tamamlanmış olan "Rize – İkizdere – Dereköy Köyü Geleneksel Konutları İncelemesi ve Asım Ekşi Konutu Restorasyon Önerisi" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlgili Yazar/Corresponding author: odykmz38@gmail.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 01.06.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.03.2022

structures in the rural area of the region, analytical research for damage detection, a restitution proposal for its original design was made.

By defining the main principles of intervention in order to protect it with its original architectural components and transfer it to future generations with its original values, it is envisaged to define what needs to be done for the Asım Ekşi House and the examples of rural architecture of the Eastern Black Sea, whose numbers are gradually decreasing today.

Keywords: Rural architecture, rural heritage, architectural restoration, traditional architecture, Rize-Ikizdere-Dereköy

1. Giriş

Kırsal mimariyi tanımlamak için literatürde kullanılan tanım ve kavramlar incelendiğinde; halk mimarlığı, sivil mimari, anonim mimarlık, mimarsız mimarlık, yerel mimarlık (vernaküler mimarlık), geleneksel mimarlık gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir (Sümerkan, 1990, s.56). Yabancı literatürde kırsal mimarlık için en sık kullanılan terimler olan “rural” ve/ya “vernaküler” kavramlarından ilki kırsal alana karşılık gelirken ikincisi olan “vernaküler” kavramı daha çok yerel, yere ait, yöresel anlamlarını karşılamaktadır. Fransızca kökenli olan “vernaküler kavramına Türkçe bir karşılık tam olarak bulunmasa da Doğan Hasol’un mimarlık sözlüğünde ise “vernaküler mimarlık”; “halkın kendi çevresinden sağladığı malzemeye yerel geleneksel teknikleri ve biçimleri kullanarak gerçekleştirdiği bir çeşit anonim mimarlık, yöresel mimarlık” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2014, s.27).

Kırsal mimarlık; yerel halk tarafından, iklim, topoğrafya gibi çevresel etmenler, yaşama biçimi, çevre/mekan-konut kullanımı gibi kültürel etkenler, ailenin büyüklüğü ve sosyo-ekonomik yapısı gibi sosyal etkenler, bireysel yaşama yoğunluğu ve benlik algısı gibi bireysel etkenler (Batur ve Gür, 2005, s. 84) doğrultusunda seçilen çevrenin olanakları, elde var olan yerel malzemelerle, çoğunlukla konut sahibi ya da yerel yapı ustaları tarafından geleneksel tekniklerle oluşturulan mimarlık üretim pratiğidir. Kırsal mimarlığın tüm mimari çözümleri belirli gereksinimleri karşılamaya yöneliktir; ve bu gereksinimlerin ardında yaşam tarzının, kültürün, ekonomik faaliyetlerin ve soyut kültürel mirasın izleri vardır (Çekül, 2012, s.34).

Sıradan insanın yaşadığı “barınağın” bir kültürel miras olarak değerlendirilmesi ve korunması fikri 18.yy.”da endüstri devrimiyle birlikte ilk olarak 1790 yılında İsviçreli Karl Viktor von Bonstetten tarafından çiftlik evlerinin “geçmiş kültürün somut verileri olarak” bir parkta toplanması fikri ile ortaya çıkmıştır (Eres, 2013, s.2). Sanayileşme ve ziraat tekniklerinin gelişmesiyle birlikte köyden kente göç hızlanmış ve artık geçmişte kalmaya başlayan köylü çiftçi toplumun geride bıraktığı mimari miras ve yaşam tarzının korunması fikri gelişmiştir. Aydınlanma devrimiyle birlikte, ulus kavramının gelişmesi konusunda geri kalan milletlerde ulus bilincini oluşturmak adına geçmiş kırsal kültürlerini ulusal kimliklerinin somut dayanakları olarak görme eğilimiyle koruma yoluna gitmişlerdir. İlerleyen yıllarda kırsal kültürün korunması fikri avrupa merkezli olmak üzere geleneksel kırsal evlerin açık hava müzeleri şeklinde taşınarak farklı bir mekanda açık hava müzesi olarak sergilenmesi şeklinde devam etmiştir.

Bu bağlamda 1964 tarihli Venedik Tüzüğü, kırsal ve kentsel dokuların kendi özgün alanında site bütünlüğü içerisinde korunması fikrinin resmi olarak birçok ülke tarafından kabul edildiği ilk resmi belge olması açısından önemlidir. Yerinde (in- situ) korunması yaklaşımı 1971 yılında ICOMOS tarafından gerçekleştirilen “Uluslararası Halk Mimarisi

Kolokyumu”nda açık hava müzesi olarak sergilenme fikri yerine benimsenmiştir (Binan, 1999, s. 26). Devamında ise ikibinli yılların başına kadar avrupada kırsal mimarinin korunmasına yönelik birçok yasa, tüzük ve sözleşmeler çıkartılmıştır. Türkiye ise kırsal mimarlığın korunmasına yönelik avrupa merkezli çıkarılan bu yasa ve tüzükleri Avrupa birliği uyum süreci kapsamında teamülen kabul etmiştir (Çağlayan, 2018, s. 3). Bu yasa ve tüzüklürden bazıları;

- Köy ve Kent Arasındaki Dengede Kırsal Canlandırma Politikalarına İlişkin İlke Kararı (73/3) (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1973)
- Granada Kararı: Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari, Avrupa Pilot Projeler Programı Sempozyumu No: 5 (1977)
- Kırsal Mimari Mirasa İlişkin 881/1979 No’lu Tavsiye Kararı (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1979)
- Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (Granada, 3 Ekim 1985)
- Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye (89/6) (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1989)
- Çevre Politikaları Kapsamında Bütünleşik Kültürel Çevre Koruması Üzerine Tavsiye (95/9) (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1995)
- ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (Meksika, Ekim 1999)
- Avrupa’nın Kırsal Ve Ada Bölgelerinde Doğal, Mimari Ve Kültürel Mirasın Korunması Kararları (Strasbourg, 2006)

Türkiye de ise geleneksel mimari mirasın korunması konusu kentsel alanlar için bile çok geç ve yüzeysel olarak ele alınmış ve çok sayıda kentimizin pitoresk görünümünün ve geleneksel dokusununun yitirilmesine sebep olmuştur. Kırsal alanlar ölçeğinde Türkiye uluslararası sözleşmeler ve koruma ile ilgili yaklaşımları genel olarak benimsemiş olmasına karşın yasal düzenlemelerde kırsal alan ya da kırsal sit alanı tanımları yer almamakta “kentler ve sosyal yaşama konu olmuş yerler” şeklinde açıklanmaktadır (Eres 2013, s.9). Bu çerçevede 14 Temmuz 2004 gün ve 5226 tarihli yasa ile 2863 sayılı yasada bazı değişiklik ve eklemeler yapılarak, sözleşmelerden doğan yasal zorunluluklar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na kısmen aktarılmıştır. Her ne kadar 2004 yılı düzenlemeleriyle yasada kısmen kırsal mimarlığa daha duyarlı bir yaklaşım yakalanmışsa da, tanımlamalar kısmında bu açık bir biçimde yer almamakta, sit alanı halen “kentler ve sosyal yaşama konu olmuş yerler” biçiminde oldukça muğlak bir ifadeyle açıklanmaktadır. Bu çerçevede yasanın uygulamaya yönelik ayakları olan ilke kararları ve yönetmelikler kentsel sitlerin sorunları ve gereksinimleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Alınan son kararlarda her ne kadar kentsel sit açıklaması geliştirilmişse de, “kırsal sit”in başlı başına bir koruma kavramı ve konusu olarak tanımlanmaması, kentsel yapıları çevreden farklı sorunları olan kırsal yerleşmelerin tescilinde ve koruma imar planlarının hazırlanma sürecinde sorun oluşturmaktadır. Oysa “kırsal sit”in bir koruma alanı olarak tanımlanması ve kendine özgü sorunları ortaya konularak çözüme yönelik ilke kararlarının oluşturulması uygulamada kırsal mimarinin korunması anlamında belgeleme ve tescilleme konusunda daha yapıcı olacaktır (Eres, 2013, s.10).

1.1. Doğu Karadeniz Geleneksel Yapım Teknikleri ve Yapı Malzemeleri

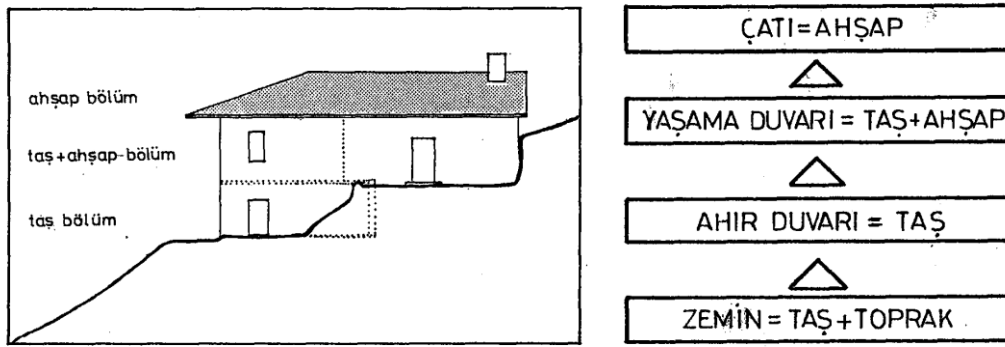
Anadolu coğrafyasının çoğu bölgesinde olduğu gibi Doğu Karadeniz kırsal kesiminde de yapı kültürü taş ve ahşap malzeme kullanımıyla şekillenmiştir. Yapı malzemelerinin seçiminde kolay temin ve işlenebilirlik, düşük maliyet ve işçilik gibi kriterler belirleyici olmuştur.

Yapı malzemesi olarak taş ve ahşabın akılcı yollarla biraraya getirilmesiyle kurgulanan farklı strüktürlerin şekillendirdiği bölge mimarisinde, hammaddesi kil olan kerpiç

malzeme bölgenin yoğun yağışlı ve nemli ikliminden dolayı tercih edilmemiştir. Tuğla ve kiremitin kullanımı ise yoğun olarak Rize ve Artvin köylerinde görülmektedir. (Sümerkan, 1990, s.67).

Taş malzeme yoğun nem ve toprak suyundan yapıyı korumak adına zeminle ilişkili temel duvarlarında, genellikle ahır işlevi verilen bodrum kat ve zemin kat duvarlarında yığma yapım sistemiyle uygulanmıştır.

Bunun yanında taş malzemenin doğu karadeniz sahil ve iç kesimlerinde kullanım yoğunluğu ve tekniği açısından farklılaştığı görülmektedir. Yer yer yapının tamamında ya da bodrum ve/veya zemin katlarında yığma moloz tekniği kullanılmakta, kimi durumlarda daha küçük ebatlarda dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Ahşap malzeme ise yapıların kapı pencere gibi elemanlarının yanı sıra taşıyıcı sistem (Kirişler, dikmeler ve çatı elemanları) elemanlarında ve duvarlar, döşemeler çatı örtü malzemesinden bezemelere kadar çoğu yapı detayında kullanım alanı bulmaktadır.

Şekil 2. Göz dolma ve muska dolma duvar yapım sistemi (Otyakmaz, 2019)

Bazı durumlarda taşın da ahşapla beraber kullanıldığı, birbirlerinden gerek malzeme gerekse yapım tekniği olarak ayırabilen, ahşap yığma (Tahta, kalas ve tomruk), ahşap karkas, ahşap dolma, göz dolma, muska dolma duvar (Şekil 2) vb. yapım teknikleri olarak uygulama alanı bulmaktadır. Özellikle ahşap yığma ve dolma sistemlerde köşelerde ve diğer ahşap elemanların birleşim detaylarında yöreye özgü, kurt boğaz, çalma boğaz, karaboğaz, kertme boğaz olarak adlandırılan birleşim ve geçme detayları kullanılmıştır.

1.2. Doğu Karadeniz Geleneksel Plan Tipolojisi

Plan tipolojilerinde oluşan farklılaşmalar ve benzerliklerde yörenin ve kullanıcıların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları belirleyici olmaktadır (Eyüce, 2005, s.14). Özgüner bu bağlamda, 'Plan şemalarını tespit etmek, farklı tipolojileri ortaya koyarak sınıflandırmaya gidebilmek için plan organizasyonunun oluşumuna etki eden en önemli faktör olarak yörenin ve insanların yaşam kültürünün bilinmesi gerekmektedir. Topoğrafya, iklim, malzeme, manzara ve güneşin ikinci planda kaldığı görülecektir', (Özgüner, 1970, s.58) demektedir. Bundan dolayı aynı geleneksel ve doğal ortamda farklılaşan plan tipleri görülebilmektedir (Eyüce, 2005, s.15). Yapı sistemlerinin ve yapı malzemelerinin Trabzon'dan Artvin'e kadar benzerlik göstermesine rağmen, evler plan tipleri yönünden farklılıklar göstermektedir.

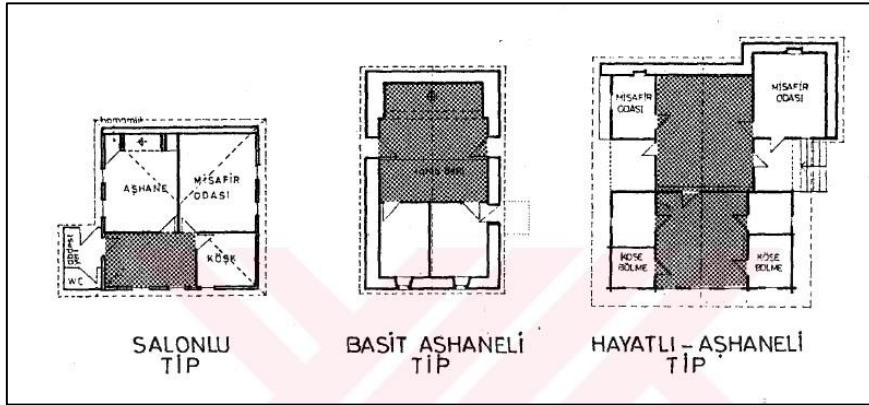
Planda ölçü ve işlev olarak farklılık gösteren 'hayat' ve 'salon' gibi mekanlar esas alınarak bölgede iki tip plan şemasından söz edilebilir (Özgüner, 1970, s.62).,

- Salonlu tipler
- Hayatlı tipler

Salonlu tip planlı evlerde odalar yaklaşık olarak eşit ölçülerdedirler. Büyük giriş mekânı salon adını almaktadır. Evin yukarı yönündeki şömineli bir ayrı mutfak bulunur.

Hayatlı tip planına sahip evlerde hayat mekânı olarak yeme, içme, misafir ağırlama vb. günlük aktivitelerin geçtiği 'aşhane' diye adlandırılan mekanla diğer servis mekanlarının tümü kastedilmektedir.

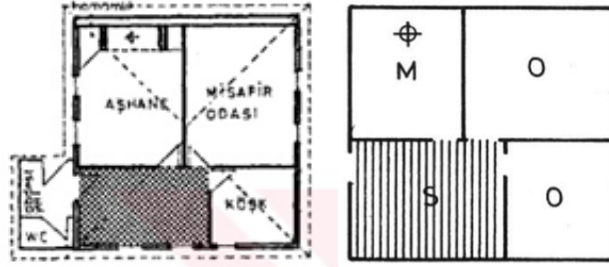
Trabzon yöresindeki plan tiplerinde yalnız toprak zeminli 'aşhane' yer alırken, Rize yöresine doğru aşhaneyle aynı ebatlarda hayat mekânı eklenmektedir. Aşhane toprak zeminli ve girişle ilişkili, hayat ise eğim yönünde uzanan, ahşap zeminli bir mekandır (Sümerkan, 1990, s.75). Trabzon ve Rize arası iç kesimlerde hayat, aşhaneden geçilen, yatak odalarının girişinde bir hol ve bazı eşyaların koyulduğu depo işlevi görmektedir (Karpuz, 1982, s. 63).

Şekil 3. Doğu Karadeniz Geleneksel Plan tipleri (Sümerkan, 1990)

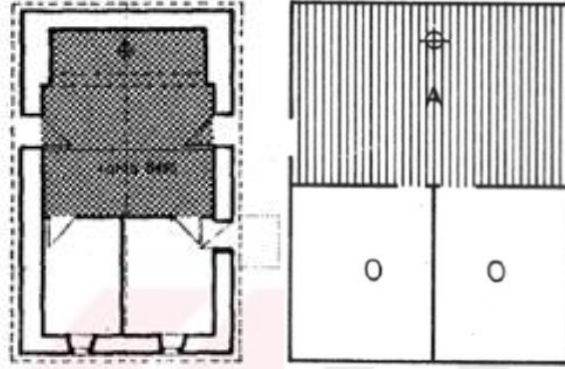
Sümerkan ise plan tiplerini; salonlu, basit aşhaneli ve hayatlı aşhaneli olarak temelde üç gruba ayırmaktadır (Sümerkan, 1990).

1. Salonlu evler, Giresun'a özgü çoğunlukla Tirebolu-Bulancağ arasında, diğer odalarla eşit büyüklükte ahşap döşemeli salon mekanına sahip planlı evlerdir.

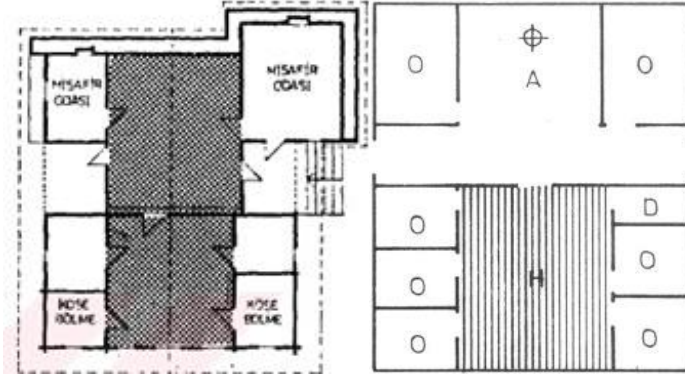
Şekil 4. Salonlu plan tipi (Sümerkan, 1990)

2. Basit aşhaneli evler, Çoğunlukla Giresun-Trabzon arasında zemini genellikle toprak, yeme içme gibi günlük birçok işlevin gerçekleştirildiği ana giriş mekanına sahip plan tipleridir.

Şekil 5. Basit aşhaneli plan tipi (Sümerkan, 1990)

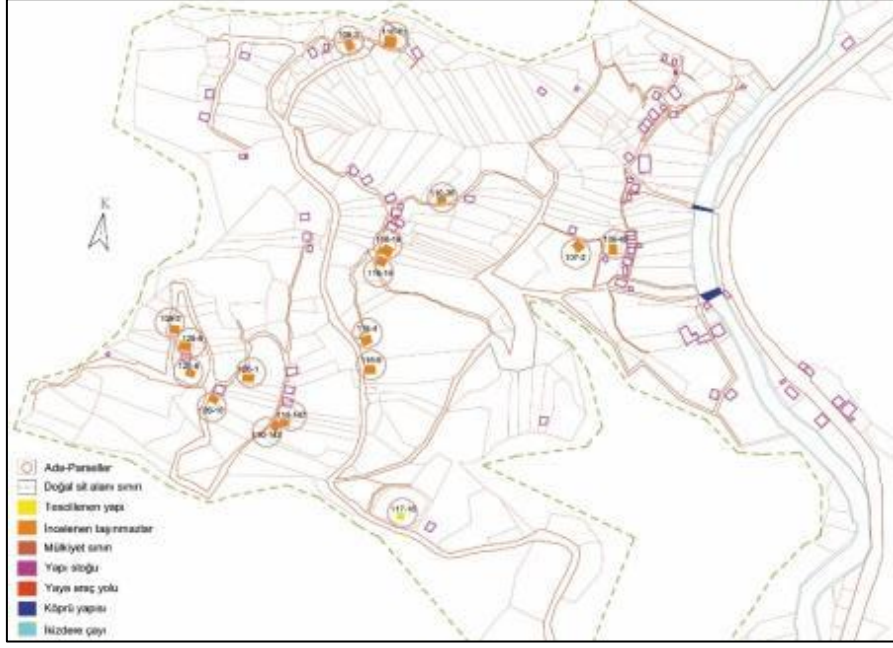
3. Hayatlı -Aşhaneli evler, Trabzon'dan doğuya doğru gidildikçe görülme sıklığı artan, Rize-Artvin bölgelerinde olgunlaşan, aşhaneyle bağlantılı ahşap zeminli hayat adı verilen servis mekanına sahip plan tipidir.

Şekil 6. Hayatlı-Aşhaneli plan tipi (Sümerkan, 1990)

2. Çalışma Alanının Belirlenmesi

Asım Ekşi Evi'nin bulunduğu Dereköy Köyü kuzeyden Yağcılar Köyü, doğudan Tulumpınar Köyü ve güneyden ise Yerelma Köyü tarafından sınırlandırılmaktadır. 1250m rakımlı Dereköy Köyü Rize İl merkezine 69 km, İkizdere İlçe merkezine 9 km uzaklıktadır. Nüfusu yaz ve kış aylarına göre değişim gösteren köyün geçici nüfusu 205'tir. Dağınık köy yerleşimi sergileyen köyde 36 hane bulunmaktadır. 2 adet cami bulunan köyde eğitim ve sağlık yapısı bulunmamaktadır (URL-1, 2018).

Şekil 7. Dereköy Yerleşimi' nin geleneksel konut dokusu ve tescilli Asım Ekşi Evi (Otyakmaz, 2019)

Şekil 8. Dereköy Köyü geleneksel kırsal konutları ve komşu köyler (Otyakmaz, 2019)

Doğu karadeniz kırsalının topoğrafyası düzenli yerleşim yerlerinin kurulmasına izin vermemektedir. Bu nedenle Anadolu köy yerleşmeleri içerisinde Doğu Karadeniz kırsalı yerleşim özellikleri bakımından farklı bir konuma sahiptir. Bölge, sürekli yerleşimlerin üst sınırı olan 1500m yüksekliklere kadar kurulmuş dağınık yerleşim tipinin en belirgin örneklerini barındırmaktadır. Bölgede, düzgün, geniş ve görece verimli toprağa sahip alanların azlığından dolayı düz alanlarda yapılaşmadan kaçınılır ve bu alanlar tarıma ayrılır (Sümerkan, 1990). Alandaki konutların oluşturduğu yerleşim düzenlerine bakıldığında dağınık yerleşim dokusu görülmektedir (Şekil 7). Konutların arazideki konumlanmalarında manzaraya yönelim hakimdir (Şekil 8).

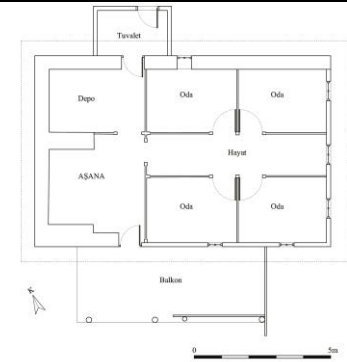
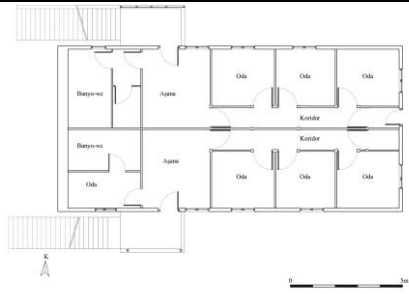

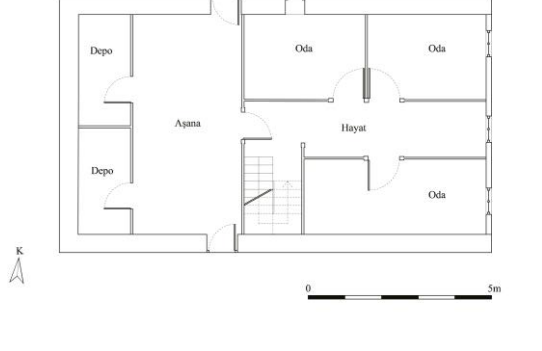
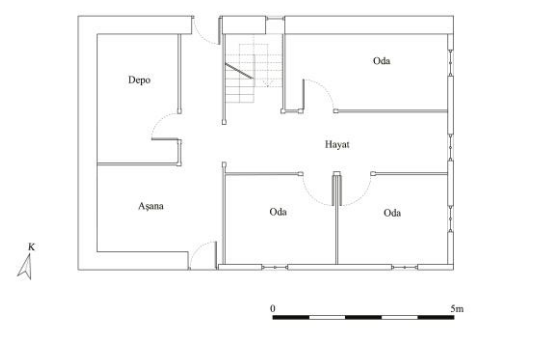

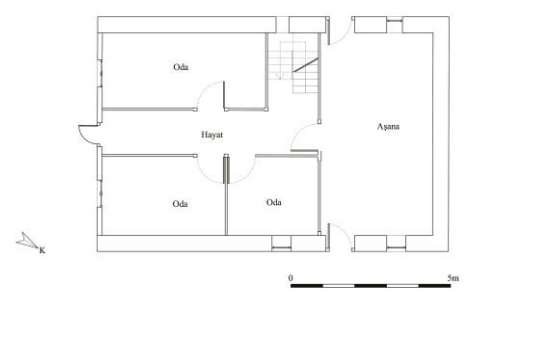
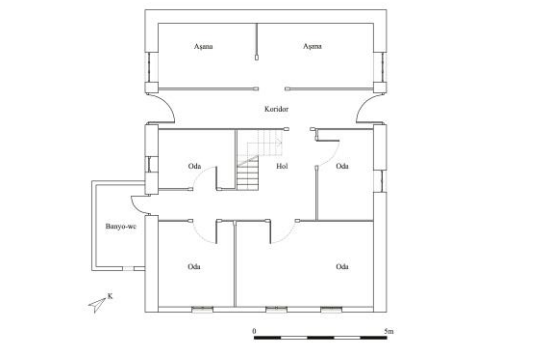
Şekil 9. Dereköy Köyü 110-71 ada-parseldeki tarihi Yukarı Mahalle Camii (Otyakmaz, 2019)

Şekil 10. Dereköy Köyü Tarihi Köprü (Otyakmaz, 2019)

Tablo 1. Dereköy Yerleşimindeki Geleneksel Konutlardan 125-6, 125-8, 126-1, 110-35, 109-3, 107-2, Ada- Parsellerindeki Konut Örnekleri (Otyakmaz, 2019)

Yapı	Cephe Fotoğrafları
Ada:125 Parsel: 6	
Ada:125 Parsel: 8	
Plan- 125/6	Plan- 125/8
	

Ada:126 Parsel: 1	
Ada:110 Parsel: 35	
Plan- 126/1	Plan- 110/35
	
Ada:109 Parsel: 3	
Ada:107 Parsel: 2	
Plan- 109/3	Plan- 107/2
	

Dereköy yerleşiminin dokusu 1800'lü yılların sonlarına doğru bölge halkı ve yapı ustaları tarafından oluşturulmuş, günümüzde birçoğu mevsimlik kullanımda ya da terkedilmiş durumda olan geleneksel konutlardan oluşmaktadır (Tablo 1). Yörenin geleneksel

konutlarının çoğunda olduğu gibi Asım Ekşi Evi' de eğimden kazanılan alanlardan oluşturulmuş ahır katı ve onun üzerinde ara kat olarak düzenlenmiş depo katı, zemin ve çatı katı olmak üzere dört kattan oluşmaktadır. Ahır ve samanlık olarak kullanılan depo katının girişleri evin girişlerinden ayrı tutulmuştur.

Şekil 11. Güneydeki yol kotundan Asım Ekşi evi

Asım Ekşi Evi oldukça eğimli bir arazide yer almaktadır ve manzaraya yönelecek şekilde kuzey-güney aksında araziye oturmaktadır. Ahır üzeri iki kat ve çatı katlarından oluşmaktadır. Ahır katına girişi kuzey cephesinden sağlanmaktadır. Ahır katı üzerindeki kat, ara kat olarak düzenlenmiştir ve samanlık olarak işlev görmektedir. Samanlık katının girişi batı cephesindedir. Bir üst katta ise yapının ana yaşam mekânı olan zemin kat bulunmaktadır ve doğu ve batı yönlerinden giriş sağlanmaktadır (Şekil 11). Doğu girişinden bir antreye ulaşılmaktadır, antreden çatı katına ve beton zeminli mutfak(aşana) bölümüne geçilmektedir. (Şekil 12). Çatı katının kuzeybatı köşesinde bir yatak odası bulunmaktadır (Şekil 18). Aşanadan geçilen koridordan(hayat) ise yatak odalarına geçilmektedir (Şekil 12). Ahır katı yığma taş, ara katın(samanlık) sadece kuzey cephesi 'göz dolma' tekniğinde yapılmıştır ve diğer cepheleri yığma taştır. Ana girişin bulunduğu zemin kat, güney cephesi boyunca devam eden yol kotundan yaklaşık 8.00m aşağıdadır (Şekil 11).

Dereköy köyünde, çalışma kapsamında detaylı bir şekilde incelenerek rölövesi çıkarılan, afete maruz saha dışında kalan, G45D02C2A-C2B pafta, 117 ada, 16 parseldeki taşınmazın (Asım Ekşi Evi) 2863 sayılı Kanun kapsamında kaldığı değerlendirilerek, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesine ve koruma alanının kendi parsel sınırları olarak belirlenmesine karar verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2018).

3. Rölöve Çalışması

3.1.Giriş Katı

Asım Ekşi Evi'nin zemin katında bulunan mekanlara, batı cephesinde bulunan ana giriş kapısından girilmektedir. Zemin katta mutfakın bulunduğu aşane ve üst katla bağlantıyı sağlayan merdiven holü, hayat, manzaraya cephe veren odalar ve banyo-wc bulunmaktadır. Yeme içme, pişirme vb. günlük aktivitelerin çoğunu barındıran ve dışarıdan düzayak girilen geleneksel genelde sert toprak zeminli *Aşhane* mekanına, batı cephesinde bulunan ana giriş kapısından girilmektedir. Mekânın bir kısmı mutfak, bir kısmı hol olarak kullanılmaktadır. Mekân 2.77x 4.73m ölçülerindedir ve yüksekliği 2.55m'dir. Mekânın batı duvarında 0.76x1.77m boyutlarında ahşap çatma sistemle oluşturulmuş ana giriş kapısı ve kapının yanında 0.50x0.85m boyutlarında mutfak tezgâhı bulunmaktadır (Şekil 4). Mekânın güney duvarında baca girişi vardır, yığma taş tekniğiyle oluşturulmuştur ve üzeri betonarme siva üzeri kireç siva ile kaplanmıştır (Şekil 12).

Duvar ahşap dikmelere ve birbirine oturan bindirmeli ahşap elemanlardan oluşmaktadır. Mekânın zemini yakın zamanda uygulanmış betondur.

Şekil 12. Aşhane mekânından görüşler ve zemin kat rölovesi

Aşhane mekânın tavanı ahşap kirişlerle oluşturulmuştur ve güney duvarındaki kapıdan çatı katıyla düşey bağlantıyı sağlayan merdivenin bulunduğu hole geçilmektedir. Merdiven holünün tavanı ahşap kirişlerle oluşturulmuştur. Mekânın zeminini yakın zamanda uygulanmış beton zemindir, tavanı ise ahşap kirişlerle oluşturulmuştur. Mekânın güneyinde çatı katıyla düşey sirkülasyonu sağlayan 12 basamaklı ahşap merdiven bulunmaktadır. Sonradan özgün işlevi değiştirip zemini seramik kaplanarak ıslak hacim olarak kullanılan banyo-wc'nin girişi 0.59x1.61m boyutlarındaki kapı ile hayat'tan sağlanmaktadır. Banyo 1.67x2.73 ölçülerindedir ve mekân yüksekliği 2.34m'dir (Şekil 13).

Şekil 13. Çatı katıyla bağlantıyı sağlayan merdiven holü (Sol iki), ıslak hacmin doğu ve batı duvarları

Diğer birimlerin açıldığı ortak bir alan olan hayat mekanının ölçüleri 1.40x4.98m boyutlarındadır ve yüksekliği 2.53m'dir (Şekil 14). Aşhane mekânından geçilen hayatın doğu duvarının kuzey ucundaki ahşap çatma kapıyla kuzeydoğudaki yatak odasına geçilmektedir. Hayat mekanının batı duvarındaki ahşap dikmelerin arasındaki 1.68m genişliğindeki açıklıktan kuzeybatıdaki yaşam alanına geçilmektedir.

Şekil 14. Hayat mekanının duvarları

Yatak odası olarak kullanılan kuzey-doğudaki mekânın batı duvarında bulunan 0.74x1.89m boyutlarındaki ahşap kapıdan girilmektedir. Mekân 2.77x3.23m ölçülerindedir. Mekân yüksekliği 2.48m'dir. Mekanının kuzey duvarı üzerinde 0.64x1.05 boyutlarında, yakın zamanda yenilediği anlaşılan ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Duvar kalınlığı 0.15m'dir ve ahşap bindirme tekniğiyle yapılmıştır. Mekânın zemini masif ahşap döşemedir. Tavanı ise ahşap kirişlerden oluşmaktadır.

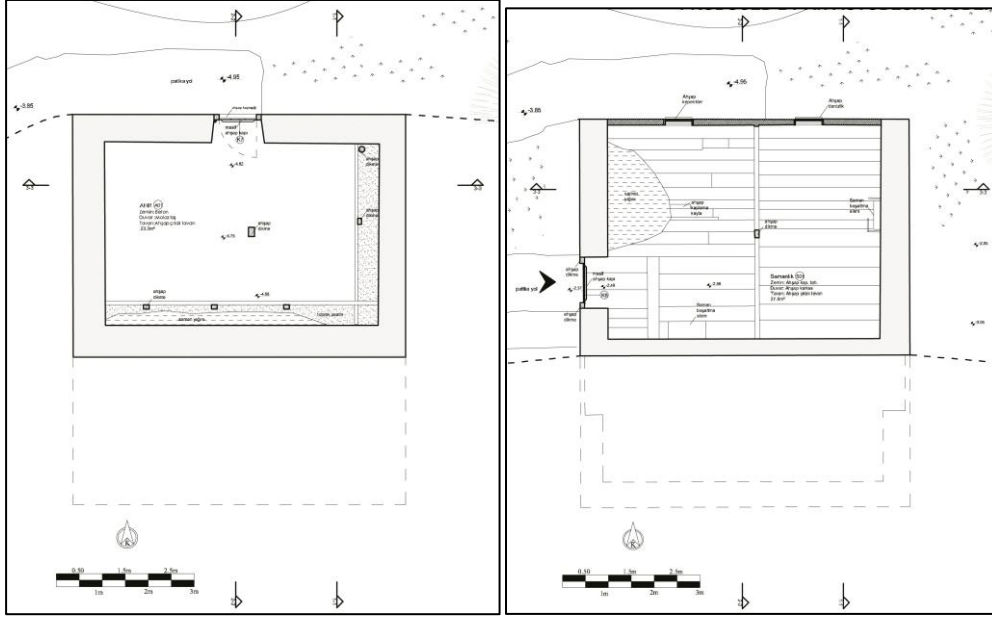
Kuzeybatıdaki mekân yaşam alanı olarak işlev görmektedir. Mekânın Ölçüleri 2.75x4.97'dir ve yüksekliği 2.48m'dir. Hayat bölümünden mekâna 1.68x2.48 boyutlarındaki boşluktan geçilmektedir. Doğu duvarı 0.16x0.12m boyutlarında ahşap dikmeler ve birbirine oturan bindirmeli ahşap elemanlardan oluşmaktadır. Duvar kalınlığı 0.06m'dir. Mekanının kuzey duvarında 0.72x1.10m boyutlarında ahşap giyotin pencere bulunmaktadır. Duvar ahşap bindirme duvardır ve kalınlığı 0.15m'dir.

Şekil 15. Kuzeydoğudaki odadan görüşler

3.2.Ahır ve Samanlık Katları

Ahır katı yaklaşık olarak 5.98x3.98m ölçülerinden oluşmakta ve mekanının yüksekliği 2.16m'dir. Mekânın güney, doğu ve batı duvarları sağır taş duvar olup duvar kalınlıkları sırasıyla 0.68m, 0.57m 0.65m olarak ölçülmüştür. Kuzey duvarında 0.81x1.50m boyutlarında tek kanatlı ahşap çatma kapı yer almaktadır. Kapının doğu tarafında yerden yüksekliği 1.64m olan 0.23x0.40m boyutlarında havalandırma açıklığı olduğu tespit edilmiştir. Zemini çimento kaplı mekânın özgün zemini sıkıştırılmış topraktır. Hayvanların yemliği mekânın doğu ve güney duvarları boyunca zeminde devam etmektedir. Mekânın tavanı masif ahşap kalaslarla oluşturulmuştur.

Şekil 16. Ahır ve samanlık katı röleveleri

Samanlık katı, yaklaşık olarak 5.97x4.68m ölçülerinden oluşmaktadır ve samanlık deposu olarak işlev görmektedir. Mekânın yüksekliği 2.19m'dir. Kuzey duvarı ahşap sistemle yapılmıştır ve üzerinde 0.58x0.97m boyutlarında iki adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere boşluklarında pencere kasası bulunmamaktadır, iki boşlukta da birer adet bulunan demir parmaklıklar ve kepenkler özgündür. Yiğma moloz taş olan batı duvarının kalınlığı 0.56m'dir, duvar üzerinde 1.40x0.83m boyutlarında tek kanatlı ahşap çatma kapısı bulunmaktadır. Mekânın yiğma taş olan doğu duvarında üst kattaki ıslak hacmin tahliye borusu mevcuttur ve duvar kalınlığı 0.63m'dir. Samanlık mekânın zeminini ahşap döşemeyiz, zemin ahşaplarının güney, doğu ve batı sınırlarında alt kattaki ahır mekanının hayvan yemlikleri ile bağlantı sağlamak amacıyla 0.30x0.53m boyutlarında boşluklar bulunmaktadır. Mekânın tavanı ahşap kirişlerle oluşturulmuştur. Mekânın ortasındaki 0.13x0.20m boyutlarında ahşap dikme ahır katında da devam etmektedir.

Şekil 17. Ahır ve samanlık katları iç mekanları

3.3. Çatı Katı ve Çatı Sistemi

Şekil 18. Çatı katı rölövesi ve çatı katı

Şekil 19. Çatı katındaki yatak odasından görüşler

Bölgenin geleneksel konutlarında olduğu gibi Asım Ekşi konutunun da çatı katına en üst kottan da ulaşım sağlanmaktadır. Depo olarak kullanılan mekâna zemin kattan merdivenle ulaşılmaktadır ve zemini masif ahşap kaplamadır (Şekil 18). Yüksekliği mahya aşığı hizasında 2.48m'dir, mekânın doğu tarafında 1.34m, batı tarafında ise 1.45m'dir. Tavanda ise kaplama yoktur ve sac kaplı ahşap oturtma çatı elemanları görülmektedir (Şekil 18). Mekânın kuzeyinde 2.87x2.81m ölçülerinde ve yüksekliği 2.03m yatak odası bulunmaktadır (Şekil 12). Yatak odasına çatı katından düzayak olmak üzere 0.71x 1.78m boyutlarındaki tek kanatlı ahşap çatma kapıdan geçilmektedir. Yatak odasının kuzey duvarında 0.65x0.71m boyutlarında bir adet ahşap pencere bulunmaktadır (Şekil 19). Yapının çatı sistemi bölgenin geleneksel konutlarında sıklıkla görülen ahşap oturtma beşik çatıdır. Çatı üst örtüsü, kestane ağacından keser yontmasıyla şekil verilmiş ahşap çatı karkasının üzerine gelen sac kaplamadır (Şekil 18).

3.4.Döşemeler ve Tavanlar

Yapının, ahır katı ve zemin katındaki aşhane ve doğusundaki merdiven holü mekanının sıkıştırılmış toprak üzeri beton olan zeminleri hariç diğer döşemeleri ahşap kirişlere oturan masif ahşap döşemedir. Zaman içerisinde çürüyen ya da zarar gören ve kullanılamaz hale gelen döşeme tahtaları değiştirilmiştir. Ahır kat ile zemin kat arasında samanlık katı bulunmasından dolayı ses ve koku açısından herhangi bir önlem alınmamıştır. Samanlık katına ait döşeme kirişleri kuzey güney aksında yerleşmektedir. Ahır katının kuzey cephesindeki taş duvarları üzerine oturmakta ve taban kirişi ile birleşmektedir. Zemin kat döşemesi ahşap kirişlere oturan masif ahşap döşemedir. 0.07x0.10m boyutlarındaki ahşap kirişlere döşeme elemanları oturmaktadır ve samanlık katının tavanı olarak görülmektedir. Çatı katı döşeme sisteminin tamamı kirişlere oturan masif ahşap döşemedir. Çatı katı döşeme sistemi zemin kat tavanı olarak görülmektedir.

3.5.Cepheler

Asım Ekşi Evi'nin cepheleri bölgedeki geleneksel konutların cepheleriyle benzer karakter sergilemektedir. Eğime oturan konutun yaşam mekanları ve hayat mekânı manzaraya yönelmektedir. Tüm katların algılandığı en gösterişli cephe olan kuzey cephesinin karakterini, en alt kotunda ahır katı hariç tüm cepheyi oluşturan göz dolma duvar tekniğinde yapılmış dış duvarlar oluşturmaktadır. Girişi batı cephesinde bulunan samanlık ara katının sadece kuzey cephesi göz dolma tekniğinde yapılmıştır ve diğer cepheleri yığma moloz taş inşa edilmiştir. Giriş katının zemine gömülü güney cephesi hariç tüm cepheleri göz dolma duvardır. Tek açıklığı güney cephesinden giriş kapısı olan çatı katının güney cephesi hariç tüm cepheleri göz dolma duvarla oluşturulmuştur.

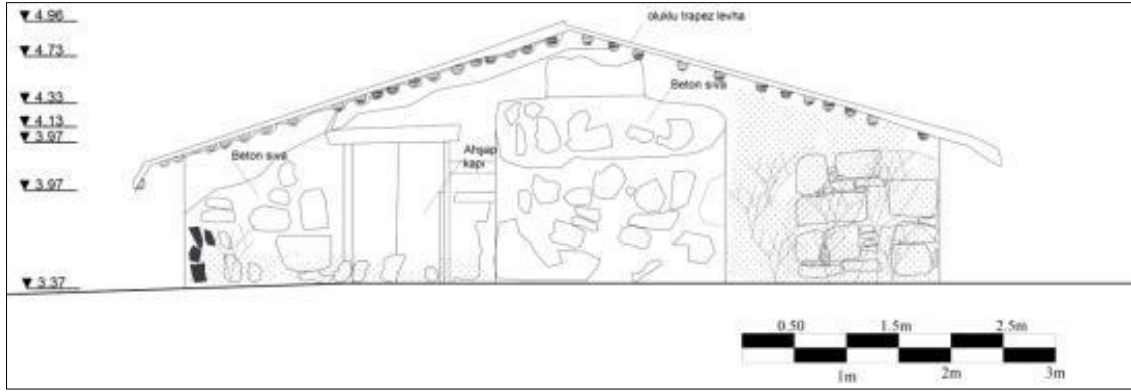
3.6.Duvarlar

Yapının ahır katının tamamı ile samanlık katının doğu, batı ve güney cephelerinin taş örgü olduğu görülmektedir. Evin samanlık katının kuzey duvarı ve zemin katın taş örgü olan güney duvarı hariç dış duvarlarının tamamı yöreye özgü 'göz dolma duvar yapım tekniğiyle oluşturulmuştur. Çatı katı dış duvarları taş örgü olan güney cephesi hariç 'göz dolma duvar tekniğiyle oluşturulmuştur. Yapı eğime oturduğundan güney cephesinde 2.25m yükseklikte olan yığma moloz taş duvarlar doğu ve batı cepheleri boyunca, samanlık katının yığma moloz taş duvarlarıyla birleşmektedir ve güney cephesine doğru yapının girişleri hizasında sonlanmaktadır. Moloz taş duvarların kesiti 0.45m ile 0.70m arasında değişmektedir. Yapının güney cephesinde ise cephenin tamamında duvarlar taş örgüdür. Zemin kat ve çatı katının yığma taş olan güney duvarlarının iç bölümleri çimento sıva üzeri kireç sıva ile kaplıdır. Yapının 'göz dolma' dış duvarlarının iç yüzeyleri ahşap kaplama tahtaları ile kaplanmıştır.

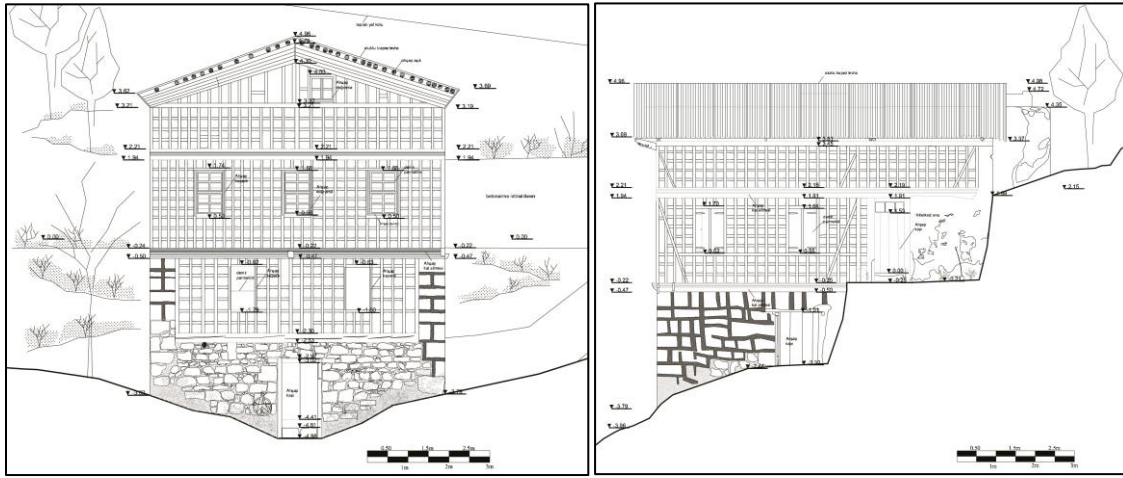
Yapının iç mekânında ise duvarların ahşap bindirme ya da ahşap geçme tekniği ile oluşturulduğu görülmektedir. Bu duvar yapım sisteminin avantajı çivi kullanmadan inşa edilebilir olmasıdır. Duvarlar, boyutları 0.10x0.17m olan ahşap dikmelere ahşap kalasların zıvanalar yardımıyla geçirilmesiyle oluşturulmaktadır. Sistemde kullanılan ahşap kalasların kalınlıkları 0.04m ile 0.06m arasında değişmektedir.

Şekil 20. Yapının Cepheleri

Şekil 21. Güney cephesi rölövesi

Şekil 22. Kuzey ve batı cepheleri rölöveleri

4. Yapılarda Malzeme ve Strüktürde Bozulmaya Neden Olan Faktörler

Yapı veya yapı grupları için en uygun koruma stratejisinin belirlenebilmesi için yapıda bozulmaya neden olan faktörlerin tespit edilmesi önemlidir. Yapıların kullanım ömürleri süresince kullanılan yapı malzemeleri bir aşamadan sonra restorasyon müdahalesi ve onarım gerektirir. Ömrünü tamamlayan yapı elemanları ve malzemelerin yanısıra yapının bütünlüğü üzerinde tehdit oluşturan tüm etkenlerin de restorasyon öncesi yapılan çalışmalarla ortaya çıkartılması gereklidir. Bozulmanın nerelerde, nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığının tespiti doğru müdahalenin tespiti için şarttır (Zakar, 2013, s. 17)

Yapıların gördüğü zararlar boyutlarına göre, hasar (damage), bozulma (decay/deterioration) ve patinalanma (weathering) şeklinde şiddetliden hafife doğru sıralanabilmektedir. Orbaşlı (2008, s. 65)'ya göre "hasar", strüktürün bozulma, tahribat ve bileşen kaybı sonucu, gerçekleştirmek üzere tasarlandığı kapasiteyi sürdürememesi durumudur. Croci (2000, s. 27), "hasar"ı, strüktürün taşıyıcılığının bir kısmını ya da tümünü kaybetmesi durumu olarak tanımlamaktadır. O halde, hasarlı olma durumu şiddetli bir bozulma durumu olup yıkıma neden olabilmektedir. Bozulma ise, iklimsel, doğal, biyolojik ve benzeri çeşitli etkiler altında malzemenin uğradığı değişim ve dönüşüm olarak açıklanmaktadır.

Yapılarda bozulmaya neden olan etkenler kaynaklarına göre şu dört grupta incelenebilir (Orbaşlı, 2008, s.67):

1. İklimsel Nedenler
2. Biyolojik Nedenler
3. Doğal Afetler
4. İnsanlardan Kaynaklanan Nedenler

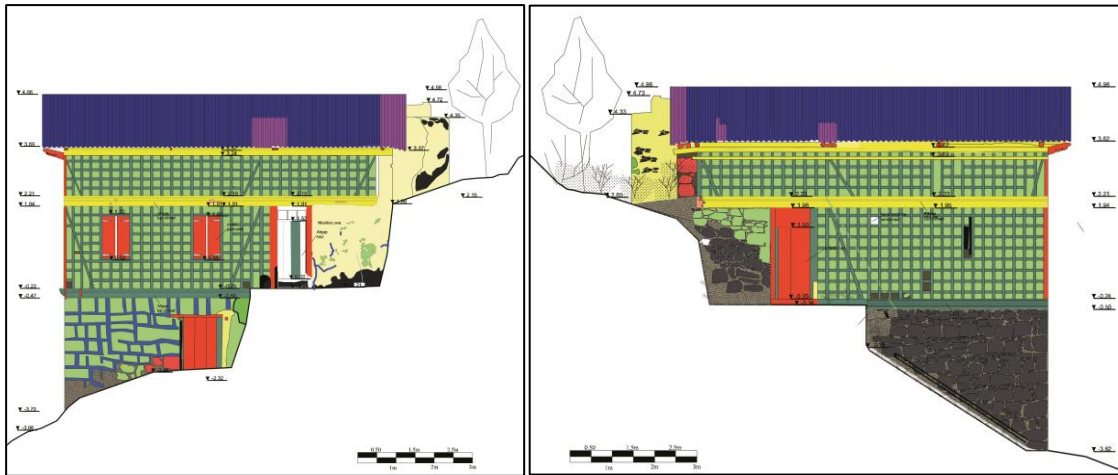
5.Konuttaki Hasarlar ve Sorunlar

Konutta insan kaynaklı, dış etken ve doğa kaynaklı bozulmalar gözlenmektedir. Değişen kullanıcı profili ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılan niteliksiz ve bilinçsiz müdahalelerin yapı bütünlüğüne ve özgünlüğüne zarar verdiği gözlemlenmektedir. Bazı mekanların işlevlerinin değiştirilmesi, özgün yapım sistemi ve yapı malzemesiyle uyumsuz muhtes malzeme ve elemanların kullanımının konutta kısa ve uzun vadede ciddi hasarlar oluşturduğu görülmüştür. Diğer yandan kullanıcı kaynaklı olmayan, bölgede yaşayan hayvanlar, böcekler ve yağmur kar, rüzgâr, deprem gibi iklimsel ve doğal etkenlerin yapıya verdiği hasarlar da gözlemlenmektedir.

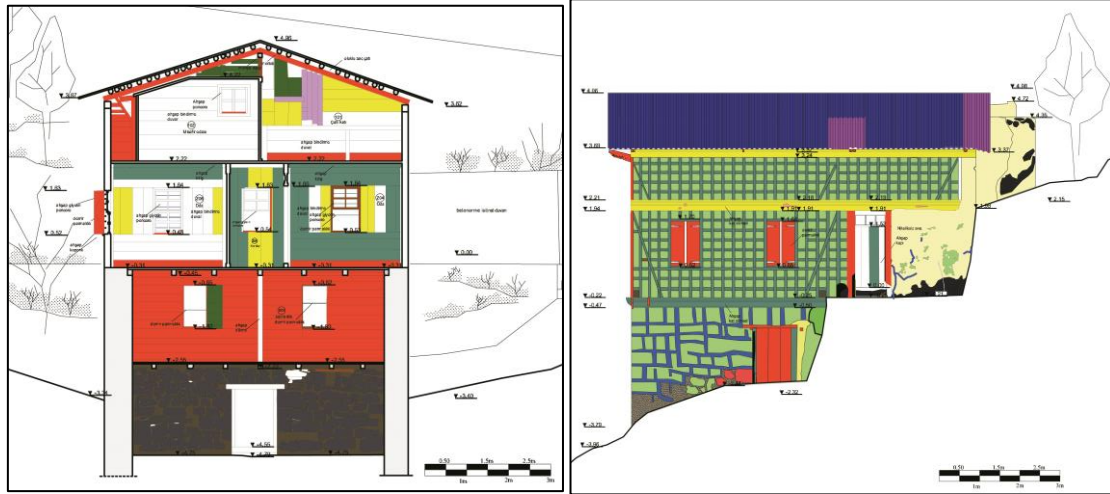
Koruma müdahale önerileri getirmek amacıyla yapıda tespit edilen başlıca bozulmalar; niteliksiz ve uyumsuz yapı malzemeleriyle yenilenmiş bölgeler, niteliksiz sıva,malzeme kaybı, sıvalarda çatlaklar, ahşap malzemelerde bakımsızlıktan ve dış mekanla direkt temastan kaynaklı hasarlar ve bozulmalar, korozyon, aşınma, hava etkisiyle renk değiştirme görülmektedir. Asım Ekşi Evi özelinde tespit edilen hasar ve bozulmaların bölgedeki diğer geleneksel konutlarda da ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Bitkilendirme	Ahşapta Çatlak	Ahşapta Çürüme	Ahşap Malzemede Şehim	Malzeme Yığıntı
Yosunlanma	Ahşap Malzeme Kaybı	Ahşapta Renk Değişimi	Malzeme Kaybı	
Sac Malzemede Şehim	Muhdes Sıva Dökülmesi	Boya Dökülmesi	Taş Malzemede Çatlak	
Muhdes Ek	İslenme	Cimento Esaslı Uygulamalar	Sac Malzemede korozyon	

Şekil 23. Hasar ve bozulma lejantı

Şekil 24. Doğu ve batı cepheleri hasar tespiti

Şekil 25. Hasar Tespiti (3-3 kesiti ve Batı cephesi)

Yörede Dereköy yerleşiminde geleneksel konut dokusunun korunma sorunları tekil konut ölçeğindeki koruma önerilerinden fazlasını gerektirmektedir. Yerleşimin Afete maruz saha ilan edilmesi ve altyapı yetersizliği nedeniyle terk edilme ve yapılması planlanan hes (hidroelektrik santrali) projelerinin doğal peyzaj ve sayıları her gün azalan yöre halkının üzerindeki etkileri bölgenin başlıca sorunlarıdır.

Bölgede kimi konutlarda sonradan eklenen su ve elektrik tesisatı gibi konfor gereksinimleri yapılarda uyumsuz malzeme ve donatı kullanımını artırarak özellikle ahşap malzemelerde bozulmayı hızlandırmaktadır. Özgün ya da sonradan eklenmiş ıslak hacimlerde zemine yapılan uygulamalar özgün ahşap malzemeyle farklı yapısal davranış sergilediği için bozulmayı hızlandırmaktadır. Aşhane, ahır katı ve sonradan işlev verilen ıslak hacmin zeminlerine uygulanan çimento harçları da su sızıntılarına ve çürük ve mantar oluşumuna neden olmaktadır.

Pencere kepenklerinde ve dışarıyla temas halinde olan ahşap malzemelerin tamamında bozulmalar, çürümeler ve renk değişimi görülmektedir. Kış aylarında biriken kar ve iklimin nemli ve yağışlı olmasından dolayı cephelerde ve bazı malzeme detaylarında yosunlanmalar ve bitkilenmeler görülmektedir. Sac çatı örtüsünde iklimsel etkenlerden dolayı korozyon görülmektedir. Saçak altı ahşap malzemelerinde oluşan kayıplar ve açılmalardan dolayı kuş vb. canlılar yapıya zarar vermektedir.

6. Restorasyon Müdahaleleri

Korunmaya değer bir yapı üzerinde çalışıldığından, onarımın özgün dokuya en az müdahale ile gerçekleştirilmesi, yapım tekniklerinin özgün olana benzer/uyumlu olmasına dikkat edilmesi, yapının iç düzenlemesinin değiştirilmemesi, mekanların bütünlüğünün zedelenmemesi göz önünde tutulması gereken başlıca kurallardır. (Ahunbay, 1996, s. 54). Ayrıca Venedik Tüzüğü (1964) 5. Maddede; 'Kültür varlığının korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir' tespiti yapılmaktadır. Bu doğrultuda Asım Ekşi Evi'ne Restorasyon müdahale önerileri yapılmış ve yapının özgün işlevini sürdürmesine yönelik öneriler getirilmiştir. Mimare restorasyonda kullanılan başlıca müdahale yöntemleri arasında;

Sağlamlaştırma;

Bu müdahale tekniği, anıtın malzemesi, taşıyıcısı ve zemininin sağlamlaştırılması için yapılan çalışmalardan oluşur. "Sağlamlaştırma restorasyon tekniklerinden sayılmakla birlikte aslında en azda olması gereken restorasyonun kendisidir."(Ahunbay, Zeynep, 2007, s.26). Mimarı restorasyonda sağlamlaştırma işlemi; taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması (kesit genişletme – mantolama, destekleme – payandalama, çemberleme-kuşaklama-bağlantı çubukları-gergi uygulanması), malzemenin sağlamlaştırılması (taş malzemenin sağlamlaştırılması, tuğla, kerpiç malzemenin sağlamlaştırılması, ahşap malzemenin sağlamlaştırılması) şeklinde ele alınmaktadır.

Temizleme;

Tarihi eski yapılarda olduğu gibi hamamlarda da bütünlüğü bozan tarihi değeri olmayan eklerin temizlenmesi, bir restorasyon müdahale tekniğidir. Bu ekler genellikle terk edilmiş yapılarda veya sonradan gelen göçerlerin yerleşmesi ile yapılan ekler olan bölme, sundurma, tavan, kapı pencere dolgusu gibi eklerdir (Ahunbay, 2007, s.26). Mimari restorasyon müdahalesi olarak temizleme işlemi; Bezeme Temizleme, Cephe Temizleme, Mekânîk Temizlik, Kimyasal Temizlik, Suyu Yıkama, Emici Kil Ve Kağıt Hamuru Uygulaması olmak üzere temizlik işlemi yapılacak malzemenin ve bozulma durumunun özelliklerine göre yapılmaktadır.

Bütünleme;

"Bir bölümü hasar görmüş ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımdaki bütünlüğüne kavuşturacak biçimde geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanılarak tamamlama işlemine bütünleme-reintegrasyon denilmektedir." (Ahunbay, 2007, s.26) Bütünlemeye estetik, strüktürel veya işlevsel sebeple karar verilir. Bütünleme ancak gerçek ve bilinen verilere göre yapılabilir. Olasılıklardan hareketle bütünleme yapmak hatalı olur. Bütünleme yapılan yeni bölümlerle özgün olandan ayrılabilmesi için belirtme tekniği ile farklı bir yüzey uygulaması yapılmalıdır. Özgün yüzey veya malzeme, şeffaf bir malzeme ile görünür hale gelerek korunur, diğer kısımlar, aynı detayda tamamlanır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün genelgesi ile plastik onarıma izin verilmektedir. 5 cm kadar taş yüzeyde olan oyuklara müdahale edilmemekte, 5 cm den büyük su tuzağı olan oyuklarda kozmetik onarım yapılmaktadır (Alkan, 2015, s.77)

Yenileme, Yeniden Kullanım, Yeni İşleve Uyarılama;

Yenileme; sağlamlaştırma, bütünleme, hatta yeniden yapmadan farklı bir müdahaledir. Yeni bir işlev verilen yapılarda, işlevin fonksiyonunu hakkıyla yerine getirebilmesi için bazı değişikliklere, yeni eklere ihtiyacı olabilir. Bu durumda yenileme, ideal bir restorasyon kararı olmadığı düşünülse de, bu karar zorunluluktan kaynaklıdır. Daha çok, yapının ekonomik fayda sağlamadan kurtarılması olanaksız olduğu durumlarda bu karar alınmaktadır (Alkan, 2015, s.78).

Yeniden kullanım, koruma bağlamında mutlak gerekli olarak görülen bir kavramdır. Önleyici, sürekli bakımın gerçekleştirilmesi için yeniden kullanım şarttır. Restore edilen bir binanın özgün tasarımını ve bütünlüğünü bozmadan, yapıya fazla yük getirmeden uygun bir yeni işlev ile yeniden kullanımı gerçekleştirilebilir. Yeniden kullanımı, uyarılama sonucunda yeni ihtiyaçları karşılayabilir hale getirme, olarak tanımlanmaktadır.

Arkeolojik alanlar, özel durumlar haricinde dini yapılar, çeşme, mezar gibi yapılar dışında pek çok eski yapıya yeni bir işlev verilerek restore edilir. Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesi, yeniden işlevlendirme ile ilgili temel yaklaşımı vermektedir. Ancak bu uygulama daha çok tarihi ve sanat değeri yüksek yapılar için geçerli olabilmektedir.

Çağdaş Ek;

"Tarihi yapılara yapılan çağdaş eklerin tasarımının eski yapının görünümünü az etkileyen, çevresine uyumlu çağdaş tasımlar olmalıdır. Bu uyumun tasımını yapabilmek bağımsız bir çağdaş yapı yapmaktan daha zordur. Bu çağdaş ekin eski yapı ile uyumunda tasarımcı yapıya biçimsel olarak veya karşıtlık olarak uyan bir ek tasarlayabilirse de tarihi yapıya egemen olmaması önemlidir." (Ahunbay, 2007, S. 27) Venedik Tüzüğü'nün 13. Maddesi; "Eklemelere yapının ancak ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar gelmediği durumlarda izin verilir" denmektedir.

Yeniden Yapım (Reconstruction);

Koruma anlayışında, mimari eserin özgünlük değerinin sürdürülmesi açısından, onarım ile yeniden yapım kesin çizgilerle ayrılmalıdır. Restorasyon müdahalelerinde yeniden yapım, zorunlu durumlarda yapı elemanı ölçeğinde sınırlı kalarak koruma amacını aşmamalıdır. Yeniden yapım literatürde, "doğru biçimi, özgün malzeme ve detayları takip ederekyeni konstrüksiyonla yitirilmiş olanı yeniden inşa etmek" olarak tanımlanmıştır (Zakar, 2013, s. 12).

Taşıma (Relocation);

Taşıma, bir kültür varlığının özgün konumdan, çevresinden koparılarak başka bir alana götürülmesidir. Bir tarihi yapının doğru bir şekilde taşınması, etkin ve hassas belgeleme yöntemleri, iyi bir planlama ve kaliteli bir işçilik gerektirir. Gerçekte, yapıyı, sahip olduğu kültürel değere katkıda bulunan, onun oluşmasını sağlayan çevresel etkenlerden ayırmak, onun özgünlüğünü zedeleyen bir eylemdir (Zakar, 2013, s. 13).

7. Asım Ekşi Evi için Önerilen Restorasyon Müdahaleleri

7.1.Yeniden yapım ve niteliksiz eklerden arındırma

Cephe düzeninde ya da plan şemasında değişikliklere neden olmayan bazı müdahaleler genellikle işleve yönelik ve günümüz konfor koşullarını sağlamaya yöneliktir.

Restitüsyon verileri doğrultusunda depo olarak kullanıldığı öğrenilen Islak hacmin restorasyon projesi kapsamında aynı işlevini sürdürmesinden dolayı seramik kaplama olan zemini korunmuştur. Özensiz ve yalıtımsız olarak uygulanan çimento esaslı döşemelerin uygun ve yalıtımlı olarak yenilenmesi uygun görülmüştür. Ahır mekanının tavanındaki ara kirişler ve yemlik bölümündeki sonradan eklenen ahşap elemanlar kaldırılmıştır. Merdiven holünün doğu duvarındaki elektrik tesisat elemanları ve kablolar kaldırılmıştır ve ahşap elemanlara zarar vermeyecek şekilde yenilenmesi öngörülmüştür.

7.2.Yenileme

Asım ekşi Evi'nin tüm dış cephe kapıları, pencereleri, pencere kepenkleri ve denizliklerinde malzeme kayıpları, çürümeler ve renk değişimi gözlenmiştir. Ahşap eskimesine maruz kalmış bu yapı elemanlarının tamamına yakını işlevini yerine getirememektedir. Bu nedenle özgün malzeme, yapım tekniği ve ebatlarda yenilenmesi gerekmektedir. Merdiven basamaklarının ahşap elemanlarından taşıyıcılığını kaybederek formunu koruyamayan ve sehim yapanlar özgün malzeme ile yenilenmiştir. Korozyona uğramış çatı kaplaması sac levha kaldırılarak özgün yöresel oluklu alaturka kiremit çatı kaplaması ile yenilenmiştir. Saçak altı kaplama tahtaları uygun ebatlarda ve özgün malzeme ile yenilenmiştir.

7.3.Sağlamlaştırma

Ahşap malzemelerin dayanımının azalmasının ve çürümelerin önüne geçilmesi için malzemeye zarar veren canlıların ortadan kaldırılması ve dokuların sağlamaştırılması

için kimyasal işlem görmesi gerekmektedir. Yapıdaki mevcut ahşap elemanlara ve kullanılması önerilen yeni ahşap malzemelere ön koruma yapılması gerekir. Eski ahşap elemanlara solvent bazlı emprenye maddesi ile yüzeye sızdırma (emprenye etme) yöntemiyle, yeni ahşap malzemelere daldırma yöntemiyle ön koruma yapılmaktadır. Güneşle temas halindeki ahşap elemanlarda ahşap malzemenin bünyesindeki tuzlar güneş ışınlarının etkisiyle gün yüzüne çıkarak kimyasal tepkimeye girmektedir. Ahşap yüzeylerdeki kararma ve renk değişimine neden olan bu durumu önlemek için ahşap malzemeyle uyumlu boyalar kullanılmalıdır.

Değiştirilmeyecek ve yerinde korunacak özgün ahşap elemanların ömrünü uzatmak için püskürtme ya da sürme yöntemiyle ilaçlama yapılabileceğine karar verilmiştir. Sıva çatlak ve dökülmelerinde hasarlı bölgeler raspa edilip özgün sıva ile onarılmıştır. Kat silmeleri ve ahşap hatıllardaki çatlaklar enjeksiyon yöntemi ile onarılmıştır. Ahşap iç duvarlarda görülen ve genellikle tahtakurularına bağlı ortaya çıkan böceklenmeye karşı su bazlı emprenye maddesi ile püskürtme ya da sürme yöntemiyle ilaçlanması önerilmektedir.

7.4 Bütünleme

Elde edilen restitüsyon verileri doğrultusunda, Yapının cephelerini oluşturan göz dolgu duvarların gözlerindeki sıvalarda ve taş malzemede derz boşalması ve malzeme kaybı görülmektedir. Özgün taş malzeme ve analizlerle saptanmış özgün harçlar ile bütünleme yapılmasına karar verilmiştir. Yığma taş duvarlarda muhtes çimento sıva ve boyanın raspa edilmesinden sonra oluşan derz boşalmalarında kireç harcı ile bütünleme yapılmasına karar verilmiştir.

7.5 Temizleme

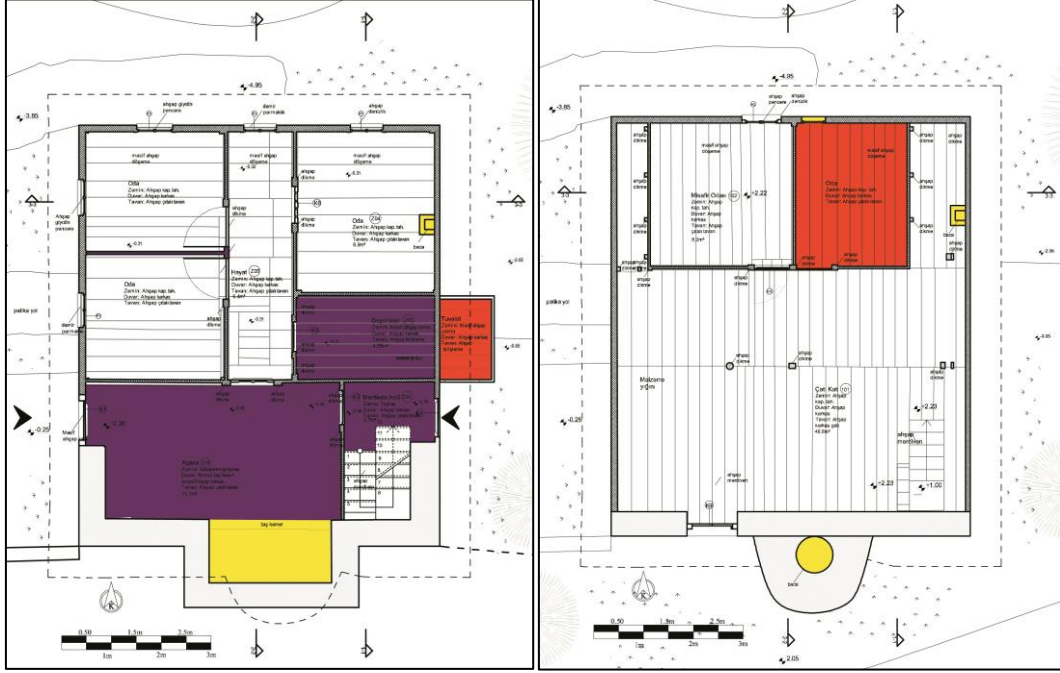
Temizleme işleminde basit yöntemler tercih edilmeli ve mümkün olduğunca kimyasal yöntemlerden uzak durulmalıdır. Yapının cephelerinin bazı bölümlerinde görülen yosunlanma ve bitkilenmenin yarattığı yüzeysel etkiye karşı mekanik temizlik yapılmasına karar verilmiştir. Yapının bazı özgün ahşap malzemelerinde görülen islenme ve kirlenme gibi problemler noniyonik uygulamalarla temizlenmesine karar verilmiştir. Çimento esaslı derz dolgular raspa edilmiştir.

8. Mekân Kullanımına Dair Öneriler

Konutta mekân kullanımına dair öneriler ve müdahalelerin, özgün malzeme, yapım tekniği ve plan şemasında tahribata ve bozulmaya neden olmayacak şekilde restitüsyon verilerini de kullanacak şekilde en az müdahale ile yapılması öngörülmüştür. Yöredeki çoğu geleneksel konutta olduğu gibi mevsimlik kullanımda olan Asım Ekşi Evi'nin özgün işlevini koruması önerilmiştir. Yörede hayvancılığın kısmen devam etmesi dolayısıyla konutu ahır ve samanlık ara katının özgün işlev ve plan şemasını koruması önerilmektedir. Zemin kat ve çatı katında ise restitüsyon verileri dikkate alınarak, müdahalelerde bulunulmuş ancak özgün işlev doğrultusunda plan şeması korunmuştur. Zemin kattaki aşhane bölümünün güney duvarına yapıdaki izler ve tipoloji çalışmalarının ardından ocak eklenmiştir. Yine Zemin katın kuzey batısındaki yaşam alanı yapıdaki izler ve bölgedeki geleneksel konutlarda yapılan tipoloji çalışmalarının ardından iki ayrı oda olacak şekilde önerilmiştir. Restitüsyon çalışmalarında yapıda ıslak hacim olarak kullanılan birimin özgün işlevinin kiler olduğu ve yapıdaki izlerden tuvaletin yapının doğru cephesinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüz konfor koşulları gereği ıslak hacim olarak kullanılan birimin bu işlevini koruması önerilmiştir.

Şekil 26. Restitüsyonda kaynak kullanımı lejant

Şekil 27. Zemin ve çatı katları restitüsyon önerileri

9. Değerlendirme ve Sonuç

Doğu Karadeniz kırsal bölgeleri, insanların kendi imkân ve tecrübeleriyle, içerisinde yaşanılan iklim, topoğrafya ve coğrafyayla ne denli uyumlu geleneksel yapı kültürü oluşturabileceklerinin en etkili gözlemlendiği alanlardır (Otyakmaz, 2019). Ancak uygulanan yanlış politikalar ve kırsal nüfusun sosyo-kültürel yapısındaki değişiklikler, kırsal üretimin ve geçim kaynaklarının yetersizliği, yerleşimlerin alt yapı sorunu ve günümüz asgari yaşam standartlarını karşılamada yetersiz kalmaları kırsal yerleşmelerin terk edilmesine (Köyden kente göç) neden olmaktadır. Sonuç olarak sahip olunan geleneksel kırsal mimarlık mirası olan konutlar terk edilerek âtil kalmakta ve yok olma süreci hızlanmakta ya da kırsal yerleşmelerde niteliksiz kaçak yapılaşmalarla geleneksel kırsal yerleşmelerin dokuları tahrip edilmektedir. Geleneksel kırsal yerleşmelerde yapı çevre için ya da tekil yapı ölçeğinde getirilen koruma önerileri ve sunulan koruma tekniklerinin uzun vadede sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı olmadığı açıktır. Ancak öncelikli yapılması gereken envanter çalışmaları yaparak tescilli veya korunması gerekli geleneksel yapıların ve yerleşimlerin belgelenme işlemlerinin yapılması, bununla da yetinmeyerek yapıların plan, malzeme analizleri yapılarak, bozulmuşluk durumları belirlenmeli ve koruma önerileri getirilmelidir.

Yörede ahşap ve taş malzemeler kullanılarak, geleneksel yöntemlerle inşa edilen konut geleneği, bakım ve yeni üretimler aşamasında malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı nedeniyle günümüzde devam ettirilememektedir. Niteliksiz yapılaşmanın ve insansızlaşmanın yok olma sürecini hızlandırdığı, bölgenin geleneksel konut örneklerinden olan ve Rize İkizdere Dereköy yerleşmesinde bulunan Asım Ekşi Evi gerek

yapı malzemeleri gerekse yapım sistemiyle pek çok özgün detay barındırmaktadır. Asım Ekşi Evi'nin ve Dereköy kırsalında tespit edilen diğer geleneksel yapıların incelenmesi ve belgelenmesi çalışmaları 2017 yılının kasım ayı ve 2018 yılının Temmuz ve ağustos aylarında gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda Asım Ekşi Evi'nin mevcut durumu, geçirdiği dönemsel değişiklik-müdahaleler ve yapıda oluşan hasarları ortaya koyan analizlerle detaylı olarak belgelenmiş ve restorasyon müdahale yöntem önerileri ile restorasyon projesi geliştirilmiştir. Yapının özgün malzeme ve yapı detaylarının ortaya çıkarılması ve mevcut özgün halini sürdürebilmesi için öncelikli olarak müdahale edilmesi gereken durumlar belirlenmiş ve mevsimlik kullanımda olan konuta kullanıcılarında istekleri doğrultusunda günümüz yaşam standartlarını sağlamak adına yapı malzemelerine en az müdahale ile restorasyon önerileri yapılmıştır. Bu bağlamda geliştirilen mimari koruma yaklaşımları ve önerileri yöre kırsalındaki diğer kırsal mimari miras için de kullanılabilir, yapı ömrünü uzatacak ve kullanıcı istek ve beklentilerini karşılayacak düzeydedir. Kırsal mimari mirasın korunması, tarihi belge ve estetik değerleriyle gelecek kuşakların kullanımına sunulması konusunda günümüzde karşılaşılan sorunlara zor ama temel çözüm, kırsal mimari mirasın soyut ve somut değerleriyle hem yapı hem de yerleşim ölçeğinde bütüncül olarak ele alınması ile sürdürülebilir şekilde korunmasıdır.

Kaynaklar

Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre ve Restorasyon, Yem Yayınları, İstanbul, 1996, s. 54.

Ahunbay, Zeynep, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınları- 28, Baskı 6, , İstanbul, 2007, s. 26.

Alkan, Deniz, İstanbul Hamam Restorasyonlarında Uygulanan Müdahale Teknikleri, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Binan, Can, Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci, YTU Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999, s.26.

Croci, Giorgio, The Conservation and Structural Restoration of Architectural Heritage, Advances in Architecture Series, Computational Mechanics Publication/WIT Press, UK., 2000, s.27

ÇEKÜL, Anadolu'da Kırsal Mimarlık. İstanbul: Çekül Vakfı, 2012, s. 34.

Eres, Zeynep, "Türkiye'de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması: Tarihsel Süreç, Yasal Boyut". Mimari ve Kentsel Koruma, Prof.Dr. Nur Akın'a Armağan. ed. K.K. Eyüpgiller - Z. Eres. İstanbul: Yem Yay., 2013, s. 457-469.

Eyüce, Ahmet, Geleneksel Yapılar ve Mekanlar, Birsen Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 14.

Hasol, Doğan, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul, 2014, s. 27.

Karpuz, Haşim, Trabzon da Yöre Müzesi Kurulmalıdır", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı 8, İstanbul, 1980, s. 63.

Kişisel görüşmeler: Selma Duman (Asım Ekşi'nin torunu), Rahmi Ekşi (Dereköy Muhtarı).

Orbaşlı, Aylin, Architectural Conservation: principles and practice, Blackwell Publishing, 2008, s, 65-67.

Otyakmaz, Mehmet Ali, Rize – İkizdere – Dereköy Köyü Geleneksel Konutları İncelemesi ve Asım Ekşi Konutu Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2019.

Özgüner, Orhan, Köyde Mimari Doğu Karadeniz, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1970, s. 58-62.

Sümerkan, Mustafa, Reşat, Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 1990.

T.C. Resmî Gazete, 20 Aralık 2014, Sayı: 29211.

Venedik Tüzüğü 5. Madde, Venedik, 1964.

Zakar, Lory, Restorasyon Uygulamalarında Kullanılan Çağdaş Teknikler, Yüksek lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2013

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=257360>. (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018).